

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

TRẦN THỊ LỆ

**THIÊN TÍNH NỮ TRONG THƠ NÔM TRUYỀN BẢN
CỦA HỒ XUÂN HƯƠNG**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Thái Nguyên - Năm 2012

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

TRẦN THỊ LỆ

**THIÊN TÍNH NỮ TRONG THƠ NÔM TRUYỀN BẢN
CỦA HỒ XUÂN HƯƠNG**

CHUYÊN NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM

MÃ SỐ: 60.22.34

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Lã Nhâm Thìn

Thái Nguyên - Năm 2012

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc nhất đến PGS.TS Lã Nhân Thìn, người thầy nhiệt tình chỉ bảo, trực tiếp hướng dẫn tôi trong suốt quá trình thực hiện luận văn.

Đồng thời tôi cũng chân thành cảm ơn các thầy, cô giáo khoa Sau Đại học - Khoa Ngữ Văn trường Đại học sư phạm Thái Nguyên, Trung tâm học liệu Đại học Thái Nguyên, Trường THPT Lạng Giang số 3 - Bắc Giang...đã chỉ bảo tận tình, động viên khích lệ tôi trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Tôi xin cảm ơn đến gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã động viên giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2012

Tác giả

Trần Thị Lệ

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, các số liệu, kết quả nêu trong luận văn này là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả

Trần Thị Lệ

MỤC LỤC

	Trang
Trang bìa phụ	
Lời cảm ơn	
Lời cam đoan	
Mục lục.....	i
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. THIÊN TÍNH NỮ QUA CHỦ ĐỀ NGƯỜI PHỤ NỮ	11
1.1. Khái niệm tính nữ và thiên tính nữ.....	11
1.1.1. Tính nữ.....	11
1.1.2 Thiên tính nữ.....	12
1.3. Thiên tính nữ qua bi kịch của người phụ nữ.....	15
1.3.1. Bi kịch về tinh thần, tình cảm.....	15
1.3.2. Những bi kịch về thể chất.....	23
1.4. Thiên tính nữ qua vẻ đẹp và khát vọng người phụ nữ.....	25
1.4.1. Vẻ đẹp người phụ nữ.....	25
Tiểu kết	43
Chương 2. THIÊN TÍNH NỮ QUA THƠ THIÊN NHIÊN	45
2.1. Cảm nhận thiên nhiên mang thiên tính nữ.....	45
2.2. Hình tượng thiên nhiên mang thiên tính nữ.....	47
2.2.1. Hình tượng thiên nhiên mang vẻ đẹp hình thể, trần thế của người phụ nữ.....	47
2.2.2. Hình tượng thiên nhiên mang vẻ đẹp phồn thực, đầy nữ tính.....	54
Tiểu kết	64
Chương 3. THIÊN TÍNH NỮ QUA NGHỆ THUẬT THƠ	65
3.1. Hệ thống từ ngữ thể hiện thiên tính nữ.....	65
3.1.1. Cách xưng hô.....	65
3.1.2. Sử dụng thành ngữ, tục ngữ, ca dao.....	69
3.1.3. Chơi chữ.....	73

3.1.4. Nói lái, nói vòng.....	74
3.2. Giọng điệu mang thiên tính nữ	76
Tiểu kết	79
PHẦN KẾT LUẬN	80
1. Khái quát những vấn đề đã nghiên cứu	80
2. Hướng phát triển của đề tài:	82
TÀI LIỆU THAM KHẢO	83

MỞ ĐẦU

1. Mục đích, ý nghĩa của đề tài

1.1. Về khoa học cơ bản

1.1.1. Giới tính là một vấn đề mang tính khoa học. Từ xưa đến nay, loài người đã ý thức được giới tính và quan hệ giới tính có tính xã hội và cả tính thẩm mỹ trong cuộc sống và trong nghệ thuật. Giới tính và quan hệ giới tính là hiện tượng tự nhiên. Gần như với tất cả mọi người, giới tính và quan hệ giới tính là cần thiết cho cuộc sống và liên quan đến mọi khía cạnh của cuộc sống. Hơn thế nữa, giới tính và quan hệ giới tính còn là một trong những vấn đề quyết định sự sinh tồn của xã hội loài người. Nhưng giới tính và quan hệ giới tính lại là vấn đề tế nhị, riêng tư, nên thật khó mà bày tỏ cùng người khác và khó mà có thể nói lên một cách trực tiếp để mọi người cùng biết – nhất là giới tính nữ. Do đó từ trước đến giờ người ta nhiều khi coi đó là một thứ “*cấm kỵ*”, tránh nói đến, nhất là ở các nước phương Đông, trong đó có Việt Nam.

1.1.2. Thiên tính nữ được thể hiện ở nhiều mặt trong các loại hình nghệ thuật, nhưng có lẽ không có loại hình nghệ thuật nào thể hiện được tính nữ một cách đầy đủ, trọn vẹn, có chiều sâu như trong văn chương. Ở văn học trung đại, thiên tính nữ cũng đã được thể hiện khá rõ trong một số sáng tác của các nữ sĩ như Hồ Xuân Hương, Bà Huyện Thanh Quan, hoặc qua một số tác phẩm viết về người phụ nữ như *Chinh phụ ngâm khúc*, *Cung oán ngâm khúc*. Nữ sĩ họ Hồ có được vị trí đặc biệt trên văn đàn là bởi những tư tưởng, những vấn đề mà bà đã đề cập được soi sáng ở mọi thời điểm và vào lúc nào vấn đề đó cũng mới, cũng lạ, cũng gây hứng thú cho người đọc. Những điều đó không nằm ngoài khát vọng của con người về hạnh phúc, về tình yêu... nhằm thỏa mãn mọi nhu cầu “*tự nhiên*”, rất “*bản chất*” của con người.

1.1.3. Ở một nhà thơ nữ viết nhiều và viết hay về người phụ nữ như Hồ Xuân Hương thì thiên tính nữ càng được thể hiện một cách sắc nét. Dường như bất cứ ai khi tiếp nhận thơ Hồ Xuân Hương cũng thấy vấn đề thiên tính nữ là điểm mạnh, khía cạnh độc đáo nhất, nổi bật nhất trong các vấn đề bà đề cập. Đặt vấn đề nghiên cứu thiên tính nữ trong thơ Nôm Hồ Xuân Hương chắc hẳn

người viết sẽ tìm được những điều mới mẻ, thú vị, bổ ích. Ở đề tài này, cùng với những người nghiên cứu đi trước, người viết hy vọng sẽ góp thêm ý kiến nhỏ làm rõ hơn diện mạo vấn đề thiên tính trong thơ Nôm Hồ Xuân Hương.

Nghiên cứu thiên tính nữ trong thơ Nôm truyền bản của Hồ Xuân Hương là một hướng tiếp cận mới, có thể chỉ ra những biểu hiện độc đáo cả về nội dung và nghệ thuật của "*Bà chúa thơ Nôm*".

1.2. Về thực tiễn

1.2.1. Thơ Hồ Xuân Hương được giảng dạy trong nhà trường các cấp, từ phổ thông đến đại học. Ở chương trình phổ thông, nhiều bài thơ của Hồ Xuân Hương có liên quan tới vấn đề thiên tính nữ như *Bánh trôi nước*, *Đề đền Sầm Nghi Đống*, *Mời trầu*, *Tự tình*... Đề tài này giúp cho việc giảng dạy Ngữ văn trong nhà trường được tốt hơn.

1.2.2. Đề tài còn mang ý nghĩa xã hội. Hiện nay vấn đề bình đẳng giới, công bằng giới đang được xã hội rất quan tâm. Đề tài này, từ góc độ văn học đã góp thêm một tiếng nói vào vào vấn đề vừa mang tính chất thời sự vừa có ý nghĩa lâu dài đó của cả cộng đồng.

2. Lịch sử vấn đề

Hồ Xuân Hương với tài thơ độc đáo đã trở thành một "*trung tâm*" thu hút biết bao nhiêu thế hệ nhà nghiên cứu và các độc giả yêu quý Xuân Hương cũng như thơ bà vào cuộc kiếm tìm, vì vậy mà thân thế và thi tài của bà liên tục được định giá lại. Nghiên cứu về con người và thơ Hồ Xuân Hương đã như một vấn đề thời sự văn học. Thơ Nôm Hồ Xuân Hương đã được giới nghiên cứu tiếp nhận ở nhiều góc độ như phê bình văn học, tiếp nhận văn học, nhiều khuynh hướng như phân tâm học, văn bản học, xã hội học, văn hóa học... Qua các công trình nghiên cứu về Hồ Xuân Hương, từ trước đến nay, chúng ta nhận thấy, việc đánh giá về thơ Hồ Xuân Hương đã diễn ra rất phức tạp. Riêng việc tiếp cận thơ Nôm Hồ Xuân Hương dưới góc độ thiên tính nữ thì chưa thật nhiều, các ý kiến chủ yếu xoay quanh vấn đề dâm, tục trong thơ bà.

Nhìn chung có ba hướng nghiên cứu chủ yếu có liên quan tới đề tài

2.1. Nghiên cứu thơ Hồ Xuân Hương

Tìm hiểu thơ Hồ Xuân Hương nói chung, một số công trình nghiên cứu đã ít nhiều đề cập tới những biểu hiện mang đặc điểm riêng của người phụ nữ trong thơ Hồ Xuân Hương, có thể xem là đã đề cập tới khía cạnh "giới" có liên quan tới đề tài.

Hướng nghiên cứu này gồm các giáo trình đại học và các chuyên luận về thơ Hồ Xuân Hương. Các giáo trình đại học như giáo trình Đại học Tổng hợp Hà Nội (nay là Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn) với phần viết của PGS Nguyễn Lộc; giáo trình Đại học Sư phạm Hà Nội qua các thời kì với các phần viết của PGS Lê Hoài Nam, PGS Hoàng Hữu Yên, PGS.TS Lã Nhâm Thìn. Các chuyên luận về Hồ Xuân Hương như chuyên luận của GS Lê Trí Viễn, PGS.TS Đỗ Lai Thúy, PGS.TS Đào Thái Tôn, Luận án tiến sĩ của Ngô Gia Võ...

Trong *Lời giới thiệu* in trong tập *Thơ Nôm Hồ Xuân Hương* (1982), bài viết này của Nguyễn Lộc đã xem hình tượng người phụ nữ trong thơ Hồ Xuân Hương như là hình tượng đại diện cho toàn thể người phụ nữ bị áp bức trong xã hội phong kiến Việt Nam. Vì vậy, đối với ông, những nội dung trữ tình trong thơ Hồ Xuân Hương cũng phản ánh nội dung tình cảm của những người phụ nữ bị áp bức. Tuy nhiên, Nguyễn Lộc không xem vấn đề nghĩa ngậm, dâm và tục là phương tiện chính để kích sự dâm dăng. Mặt khác, ông luôn đặt hiện tượng thơ Hồ Xuân Hương trong tiến trình lịch sử văn học, bên cạnh trào lưu nhân văn chủ nghĩa trong văn học thế kỉ XVIII –XIX. Điều này soi sáng được mối liên hệ giữa thơ Hồ Xuân Hương và các sáng tác khác, góp phần cho thấy hiện tượng thơ Hồ Xuân Hương không phải là hiện tượng lạ lẫm, bất thường.

Những công trình nghiên cứu thơ Nôm Hồ Xuân Hương theo hướng tiếp cận văn hoá cũng có đề cập đến vấn đề giới tính như công trình *Hồ Xuân Hương – Hoài niệm phồn thực* của Đỗ Lai Thúy. Ông vận dụng hai khái niệm chủ chốt của nhân học văn hoá là "biểu tượng phồn thực" – âm vật và dương vật, "vô thức

tập thể” để soi chiếu và giải mã hiện tượng thơ Hồ Xuân Hương. Theo ông “*tín ngưỡng phồn thực*” là cơ sở chính tạo nên hiện tượng thơ Nôm Hồ Xuân Hương. Ở công trình này, Đỗ Lai Thuý cũng đã lý giải hiện tượng tục dâm trong thơ Hồ Xuân Hương bắt nguồn từ điểm nhìn văn hoá. Ý kiến này giải thích phần nào sức hấp dẫn của thơ Hồ Xuân Hương trong đời sống dân gian.

Cùng quan niệm trên phải kể đến Lê Hoài Nam viết về phần Hồ Xuân Hương trong cuốn *Lịch sử văn học Việt Nam*, tập 3, thời kì I (Gs Lê Trí Viễn chủ biên). Về vấn đề tục dâm ông cho rằng muốn nhận định một tác phẩm nghệ thuật dâm hay không dâm, trước hết phải căn cứ vào thái độ, mục đích của tác giả khi sáng tạo ra hình tượng nghệ thuật, phải tìm bắt cho được cái nổi niềm kín, cái rung động sâu xa mà người nghệ sĩ muốn thổ lộ với người đời. Ông cho rằng những đòi hỏi hạnh phúc ái ân trong thơ Hồ Xuân Hương là chính đáng khi đặt nó trong hoàn cảnh xã hội nhất định, trong những điều kiện nhất định của một cá nhân. Điều đáng chú ý là trong công trình này, ông là một trong những người đầu tiên nhấn mạnh rằng thơ Hồ Xuân Hương thể hiện một khía cạnh đầy cá tính, đó là ý thức về giá trị của mình.

Giáo sư Lê Trí Viễn trong bài *Nghĩ về thơ Hồ Xuân Hương* có một số nhận xét về thơ Nôm Hồ Xuân Hương khi viết về người phụ nữ: “*Nó chính là sự sống gốc nguồn và cuộc sống trần tục. Nhìn thân thể người phụ nữ mà thành “Đèo Ba Dội”, nhìn cái riêng của phụ nữ thành “cái quạt”, “cái giếng”, “hang Cốc Cò” thì đó là “vật chất xác thịt được khuyếch đại đến mức không lồ” tựa thần thoại về nòi giống như Ông Đùng Bà Đà, Tứ Tượng, Nữ Oa mà thôi, bởi đó là hình ảnh của tập thể nhân dân luôn luôn phát triển và luôn luôn đổi mới*”. [39, tr.31]

Trong cuốn *Phân tích tác phẩm văn học trung đại Việt Nam từ góc nhìn thể loại*, PGS – TS Lã Nhâm Thìn, có viết những lời nhận xét thật chân xác về cuộc đời và thơ bà từ góc độ thiên tính nữ: “*Cuộc đời Hồ Xuân Hương chưa đến mức là một “tám gương oan khổ” cho bi kịch của người phụ nữ trong xã hội*